

ЎЗБЕКИСТОН ХУДУДЛАРИГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Ш.С. Олтаев

СамИСИ доценти, и.ф.н.

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси ҳудудларининг инвестицион салоҳияти, ҳудудларнинг иқтисодий-ижтимоий ривожланишида инвестицияларнинг тутган роли, мамлакат ҳудудларига хорижий инвестицияларни жалб қилиш масалалари ёритилган. Ҳудудлар инвестицион жозибadorлик индекси, сўнгги йилларда мамлакатимиз ҳудудларига жалб қилинган хорижий инвестициялар таҳлили ва ҳудудларга инвестицияларни жалб қилиш ва самарadorлигини ошириш йўллари келтирилган.

Калит сўзлар: *ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, инвестицион жозибadorлик, инвестицион жозибadorлик индекси, инвестиция муҳити, инвестициялар, хорижий инвестициялар.*

ABSTRACT

This article covers the investment potential of the regions of the Republic of Uzbekistan, the role of investments in the economic and social development of the regions, and the issues of attracting foreign investments to the regions of the country. The index of investment attractiveness of regions, the analysis of foreign investments attracted to the regions of our country in recent years, and the ways of attracting investments to regions and increasing their efficiency are given.

Keywords: *socio-economic development of the region, investment attractiveness, investment attractiveness index, investment environment, investments, foreign investments.*

КИРИШ

Мамлакат ҳудудларига инвестицияларни мутаносиб равишда жойлаштириш миллий иқтисодиётимизнинг барқарор ривожланишининг асоси ҳисобланади. Республикамиз Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, "Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, қайси давлат фаол инвестиция сиёсатини юритган бўлса, ўз иқтисодиётининг барқарор ўсишига эришган. Шу сабабли ҳам инвестиция - бу иқтисодиёт драйвери, узбекча айтганда, иқтисодиётнинг юраги, десак, муболаға бўлмайди"¹.

¹ Ш.М.Мирзиёев раислигида 2019 йилнинг I чорагида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва халқ, аҳоли ташкилотлари иштирокидаги лойиҳаларнинг амалга оширилишини таҳлил қилиш буйича видеоселектор йиғилиши. Тошкент.08.04.2019 йил.

Инвестиция фаолиятини тартибга солишда ва инвестициялардан самарали фойдаланишда энг муҳим бўлган масалалардан бири - бу чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарни ҳудудлар бўйича оптимал даражада бир текис жойлаштириш ва хорижий инвесторларни ҳудудларга янада кўпроқ жалб қилишдир.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Ҳудудларга хорижий инвестицияларни жалб қилиш борасида хорижий мамлакатлар олимларидан Miriam Ruiz, Mehdi Behname, Henryk Dzwigol, Olena Aleinikova, Yuliia Umanska, Nadiia Shmygol, Yaroslav Pushak, Vitaliy Okulov Ann Vlasovets, Ataul Karim Rukon, Vlada Petrova Vitaliy Okulov, Vlada Petrova Vitaliy Okulov, Rudolf- Ferdinand Danckwerts, В.Н.Ведяпина, Г.А. Брок, К.М.Галяр, Кадочников, Ковалев, А.П. Косинцев, А.А. Мальцев, ва бошқалар илмий-тадқиқот ишларини олиб боришган.

Маҳаллий иқтисодчи олимлар М.Қ.Пардаев, Д.Ғ.Ғозибеков, Н.Г.Каримов, Р.Х.Хожиматов, Х.Х.Имомов, А.В.Вахабов, Б.К.Гойибназаров, М.Р.Рахимова, А.Э.Ишмухамедов, Т.М.Ахмедов, О.О.Олимжонов, И.А.Якубов, Х.,М.Саидахмедов, А.М.Кодиров, К.Х.Абдурахмонов, Ш.И.Мустафакулов, Б.Т.Байхонов ва бошқаларнинг илмий-тадқиқот ишларида инвестицияларнинг иқтисодий мазмун-моҳияти, вазифалари, мамлакат иқтисодиётида тутган ўрни, хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва ундан самарали фойдаланиш назариялари кабилар ўз аксини топган.

Хусусан, хорижий инвестициялар атамасига 1947 йилда АҚШда нашр этилган Ф. Хениус номидаги Ташқи савдо луғатининг 2-нашрида: "Хорижий инвестициялар - бир мамлакатдан экспорт қилинадиган ва бошқа мамлакат ҳудудига киритилган инвестициялар" дея таърифланади [1], рус олими А.В. Кочемасованинг фикрича, туғридан-туғри хорижий инвестициялар - бу инвесторнинг капитал қўйилмалари объектини бошқаришини таъминлайдиган узоқ муддатли сармоядир. Шундай қилиб, туғридан-туғри инвестициялар - бу инвестор (юримдик шахс, чет эл компанияси) томонидан узоқ вақт давомида назорати амалда ўрнатиладиган капитал (молиявий ёки асосий воситалар) ҳисобланади [2].

Оксан Байулген эса ўз изланишларида бир қанча мамлакатлар ичидаги қарорларни қабул қилиш жараёнини таҳлил қилиб, туғридан-туғри хорижий инвестицияларнинг муҳолифлари ва тарафдорлари ўртасидаги муносабатларни аниқлайдиган ва шакллантирувчи институционал тузилиш илгари ўйлагандан кўра анча мураккаб ва қизиқроқ эканлигини исботлаган [3].

Профессор Д.Ғ.Ғозибеков хорижий инвестицияларни қуйидагича

таърифлайди: "Чет эл инвестициялари бир иқтисодиёт субъекти капиталини ўзга иқтисодиётга муайян муддатга боғлаш бўлиб, ички инвестициялардан рисклар кенглиги билан фарқланган ҳолда, ҳуқуқий шароитларнинг, инвестиция муҳитининг ўзгариши билан тавсифланади ва натижада мамлакатлар ва минтақалар бўйлаб капитал кўчиши юз беради" [4].

К.Ҳошимов эса: "чет эл инвестициялари - чет эл мулкдорлари томонидан маълум капитални бир иқтисодиётдан мутлақо бошқа мамлакат иқтисодиётининг қонун билан таъқиқланмаган турли тармоқларига аниқ ва ноаниқ рискларни ҳисобга олган ҳолда ўз манфаатига эришиш, нисбатан юқори даражада самара олиш мақсадида муайян муддатга сафарбар этадиган барча мулкӣ, молиявий, интеллектуал бойликлардир" дея таърифлайди [5].

Профессор Ш.Мустафакулов ўз монографиясида хорижий инвестицияларнинг мамлакат ҳудудларига таъсирини баҳолай туриб, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқимини мамлакат иқтисодиётига йўналтириш билан бир қаторда, ижтимоий-сиёсий масалалар ҳам ҳал этилади..., инвесторларнинг қарорларига нафақат иқтисодий нафлик, балки ижтимоий нафлик ҳам сезиларли таъсир кўрсатади дея таъкидлайди [6].

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Мавзуни ўрганиш жараёнида иқтисодий, мантиқий, илмий абстракциялаш, қиёсий таҳлил, динамикада ўрганиш, индукция, дедукция ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Хорижий ва миллий инвестицияларни жалб қилишда мамлакат ва унинг ҳудудларида яратилган инвестицион жозибадорлик, қулай инвестицион муҳит ва ҳудудларнинг нисбий афзалликлари муҳим ўрин тутди. Айнан юқоридаги омилларга хорижий инвесторлар томонидан алоҳида эътибор берилади. Ҳудудларнинг инвестицион жозибадорлигини аниқлашда турли услублардан фойдаланилади. Уларнинг бир-биридан фарқи инвестицион муҳитни белгиладиган омил ва индикаторларни танлаб олишда намоён бўлади.

Юртимиз олимларининг тадқиқотларига кўра, ҳудудларнинг инвестицион жозибадорлик индекси олти та элемент асосида ҳисобланади ва шу бўйича интеграл индекс аниқланади. Олинган маълумотларга кўра, ҳудудларнинг инвестицион жозибадорлигини ўрта гуруҳга бўлиш мумкин: инвестиция муҳити жуда яхши бўлган гуруҳлар; инвестиция муҳити ўрта даражада бўлган гуруҳлар; инвестиция муҳити даражаси жуда паст бўлган гуруҳлар. Буни биз қуйидаги жадвал маълумотларидан билиб олишимиз мумкин (1 -жадвал).

Биринчи гуруҳга Тошкент шаҳри, Тошкент, Қашқадарё, Андижон ва Фарғона вилоятлари киради ҳамда улар инвесторлар учун энг қулай инвестицион имкониятларга эга ҳисобланади (индекс 0,755-0,347). Инвестицион жозибadorликнинг юқори бўлиши ушбу ҳудудларда табиий ижтимоий-иқтисодий салоҳият, инфратузилма, жумладан, транспорт ва ахборот-коммуникация тармоқларининг ривожланиш даражаси юқорилиги билан белгиланади [7].

Иккинчи гуруҳни Самарқанд, Бухоро, Навоий ва Наманган вилоятлари ташкил этади (индекс 0,322-0,288). Ушбу ҳудудлар хорижий инвесторларнинг қазиб оладиган ва қайта ишлайдиган корхоналар фаолият кўрсатаётганига қизиқиши билан белгиланади.

1-жадвал

Ҳудудларнинг инвестицион жозибadorлигини аниқлаш элементлари

№	Ҳудудлар	Ҳудудни нг умумий иктисоди й ривожла-	Ҳудуд- нинг молиявий ресурслар билан таъмини-	Инвести цион инфра- тузилма ривож- ланиш	Ҳудуд- нинг демог- рафик тавсифи	Институ- ционал ўзгариш лар ривожла- ниш	Ҳудуд- нинг инвести цион фаолият хавфсиз-	Мутлақ интеграл кўрсатки ч
1	Қорақалпоғист	0,0064	0,121	0,085	0,222	0,559	0,535	0,234
2	Андижон	0,341	0,151	0,276	0,426	0,560	0,594	0,367
3	Бухоро	0,304	0,144	0,165	0,413	0,509	0,511	0,315
4	Жиззах	0,198	0,049	0,075	0,388	0,496	0,506	0,151
5	Қашқадарё	0,362	0,542	0,266	0,382	0,370	0,386	0,382
6	Навоий	0,536	0,189	0,218	0,348	0,348	0,439	0,338
7	Наманган	0,141	0,118	0,183	0,374	0,531	0,554	0,285
8	Самарқанд	0,181	0,234	0,154	0,401	0,607	0,522	0,322
9	Сурхондарё	0,150	0,101	0,104	0,324	0,549	0,422	0,250
10	Сирдарё	0,185	0,037	0,147	0,320	0,317	0,723	0,247
11	Тошкент	0,434	0,197	0,366	0,493	0,611	0,362	0,404
12	Фарғона	0,317	0,241	0,331	0,470	0,289	0,573	0,347
13	Хоразм	0,171	0,113	0,199	0,310	0,529	0,535	0,284
14	Тошкент ш.	0,837	0,793	0,701	0,820	0,580	0,845	0,755

Манба: Аскарова М.Т., Ҳақимов ХА. Макроиқтисодий сиёсат. Ўқув қуланма. Т.: ТДИУ, 2016. 314 б.

Учинчи гуруҳга нисбатан кам ривожланган ҳудудлар - Хоразм, Сурхондарё, Жиззах, Сирдарё вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикаси киради (0,284-0,234). Бу ҳудудларда бошқа ҳудудларга нисбатан мавжуд инфраструктура ҳолатининг етарли даражада ривожланмаганлиги, табиий иқтисодий, инвестиция муҳитининг аъло даражада эмаслиги мазкур ҳудудларга хорижий инвестицияларни жалб қилишда давлатнинг иштироки юқори бўлиши

лозимлигини белгилайди.

Ҳорижий инвесторларни ҳудудларга кенг жалб қилиш ҳамда ҳудудларнинг инвестицион жозибадорлигини ва инвестиция муҳитини яхшиловчи омилларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- мавжуд ҳуқуқий-қонунчилик соҳасини такомиллашганлиги;
- инвестицион маълумотлар ягона базасининг яратилганлиги ҳамда очиқлиги;
- ҳудудларни бошқариш даражаси, маъмурий тўсиқларнинг камлиги;
- солиқ ва кредит тизимининг мақбуллиги;
- транспорт ва алоқа инфраструктура ҳолатининг ривожланганлиги;
- иқтисодиётнинг очиқлиги;
- ҳудуднинг обрўси (имиджи) юқорилиги;
- банк-молия ва суғурта хизматларидан фойдаланиш имкониятларининг юқорилиги;
- ҳудудий имтиёз ва қўшимча енгилликларнинг мавжудлиги ва бошқалар.

ХУЛОСА

Юқоридагилардан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, мамлакатимиз ҳудудларига хорижий ҳамда маҳаллий инвестицияларни жалб қилишда қуйидаги устувор йўналишларни белгилаш мақсадга мувофиқ:

- мамлакатимиз ҳудудларини иқтисодий-ижтимоий афзаллик ва табиий салоҳиятини дунё инвесторларига янада кўпроқ кўрсатишга қаратилган ташвиқот-тарғибот, маркетинг ишларини кенг йўлга қўйиш;
- мамлакат ҳудудларида мавжуд табиий-ресурс салоҳиятини ҳисобга олган ҳолда, ҳудудий инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш. Бунда табиий-ресурс, иқтисодий, инвестицион салоҳияти юқори бўлган Тошкент шаҳри, Тошкент, Самарқанд, Фарғона вилоятларига имтиёзлар нисбатан кам ёки умумий бўлган қаттиқ инвестиция сиёсатини, Жиззах, Сирдарё, Сурхондарё, Қорақалпоғистон каби ҳудудларга эса имтиёзлари нисбатан кўпроқ бўлган енгилроқ инвестиция сиёсатини амалга ошириш;
- ишчи кучига талаб юқори ҳудудлар ва иш ўринлари кам ҳудудларда алоҳида имтиёзлар жорий қилиш (мисол учун, Фарғона, Наманган ва Андижон вилоятларида ишчи кучи сони кўплиги ва иш ўрни ўртасида номутаносибликлар мавжудлиги боис яратилган ҳар бир иш ўрни учун имтиёзлар бериш).

Юқорида келтирилган муаммоларни ҳал қилиш ва тадбирларни амалга ошириш ҳудудлар ривожланишини ва шу асосда миллий иқтисодиётнинг ривожланиши ва унинг инвестиция салоҳиятини ортишига катта туртки бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар (REFERENCES)

1. Ф. Хениус номидаги Ташқи савдо луғати, 2-нашр. 1947й. АКШ.
2. Кочемасова, А.В. Мировой опыт привлечения прямых иностранных инвестиций в условиях глобализации экономики / А.В. Кочемасова // Финансы и кредит. - 2013. - № 18. - С. 66-77.
3. Oksan Bayulgen. Foreign Investment and Political Regimes. Cambridge, 2010. 12-р.
4. Д.Ғ. Ғозибекков "Инвестицияларни молиялаштириш масалалари" Т.: "Молия" нашриёти. 2003. 45- бет.
5. К.Б. Ҳошимов "Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарни солиққа тортиш ва уни такомиллаштириш йўллари" иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати.Т. БМА. 2004, 7-б.
6. Ш.И.Мустафакулов, Инвестицион муҳит жозибадорлиги: назария, методология ва амалиёт. Монография. БМА. 2017. 208-б.
7. Асқарова М.Т., Ҳакимов Х.А. Макроиқтисодий сиёсат. Ўқув қўлланма. Т.: ТДИУ, 2016. 314 б.
8. Ўзбекистон Республикаси Йиллик Статистик тўпламлари (2004 йил, 2013 йил, 2015 йил).
9. Алматова Д. Минтақаларда инвестициялар жалб этишнинг муҳим йўналишлари. "УЗИА" - "ЭВУ" 1/2012.
10. "Худудларнинг инвестицион жозибадорлиги: аниқлашнинг услубий жиҳатлари ва таъсир кўрсатадиган омилларнинг таснифий таҳлили" Ш.И.Мустафакулов, Молия ва банк иши электрон илмий журнали 5-сон октябрь, 2016 йил, 84-105 б.